

Ενότητα Δεύτερη

Η περίοδος 1830 - 1866

Ερωτήσεις ανάπτυξης

1.

ΠΗΓΗ 1

Η περίοδος της Αιγυπτιακής Αυτοκρατορίας

Ι. «Η αιγυπτιακή εξουσία εφρόντισε δια την βελτίωσιν της θέσεως της νήσου και την ανάπτυξιν αυτής από γεωργικής, εμπορικής και βιομηχανικής πλευράς... . Εν πρώτοις έστρεψεν ο Μωχάμετ Άλυ την προσοχήν του προς την οικονομικήν κατάστασιν της νήσου... . Αλλά η οικονομία έχει ως θεμελιώδη βάσιν τα εισαγόμενα και τα εξαγόμενα, όθεν και εστράφη προς διόρθωσιν των λιμένων της νήσου και τακτοποίησιν της διευθύνσεώς των... . Ο Μωχάμετ Άλυ εφρόντισεν ακολούθως δια την διόρθωσιν των οδών της Κρήτης, ιδίως των οδών αι οποίαι ωδήγουν προς τους λιμένας... . Και δεν είναι επίσης περιεργον ότι ο Μωχάμετ Άλυ δεν παρουσιάζεται ως ενδιαφερόμενος μόνον δια το καλόν του όνομα και δια την εκμετάλλευσιν των εισοδημάτων της νήσου χωρίς να δείξη μέγα ενδιαφέρον δια την υγείαν του λαού του... . Ο Γάλλος πρόξενος ομιλεί δια τα υγειονομικά μέτρα της νήσου και τονίζει, ότι η αιγυπτιακή εξουσία έκαμε το παν από της πλευράς ταύτης και επαινεί την πολιτικήν αυτήν, η οποία κατέστησε την θέσιν υγείας των κατοίκων από τας κυρίας φροντίδας της, ενώ προηγουμένως δεν παρετηρείτο τοιούτον τι Ο Μωχάμετ Άλυ εγνώριζεν ... την κατάστασιν (σημ. σκότος βαθύ αμαθείας εσκέπαζε την νήσον) και εζήτησεν από το συμβούλιον των Χανίων να ιδρύση δύο σχολεία, εν δια τα παιδιά των Μουσουλμάνων και το έτερον δια τα παιδιά των Χριστιανών... . Και δεν γνωρίζομεν αν η εξουσία αυτού του ανθρώπου διαρκούσε περισσότερο καιρόν, ποία θα ήτο η πνευματική θέσις της νήσου ταύτης... . Ιδού πως διέταξε να ιδρυθή εφημερίς εβδομαδιαία με το όνομα: «Τα Κρητικά Γεγονότα»που εξεδίδοντο εις γλώσσαν τουρκο-ελληνικήν ...

.....
Και ενταύθα ίσταται η ιστορία επ' ολίγον δια να πιστοποιήση ότι η αιγυπτιακή διοίκησις της χώρας έπραξε το παν δια να στήση εις την νήσον την δικαιοσύνην, την ειρήνην και την γενικήν ευτυχίαν, ως μαρτυρεί τούτο η Ευρώπη, η οποία ωνόμασε την εποχήν εκείνην χρυσούν αιώνα της νήσου. Αλλά πάντως η κατάστασις ήτο κατάστασις κατοχής. Και δεν αγνοεί η ιστορία της ελευθέρας δικαιοσύνης, ότι οι κάτοικοι της νήσου, με όλα τα καλά, τα οποία δοκιμάζουν υπό την αιγυπτιακήν διοίκησιν, προτιμούν να ζουν με τους ιδικούς των ομογενείς, τους έχοντας την ιδίαν γλώσσαν και την ιδίαν θρησκείαν.

II. Ο Μωχάμετ Άλυ, όταν επεσκέφθη δια πρώτηην φοράν την Κρήτην, εδήλωσε εις ανακοίνωσίν του εις το συμβούλιον των Χανίων, ότι σκέπτεται να ελαττώσῃ τας φορολογίας και απήλλαξε τους κατοίκους από την φορολογίαν των προβάτων. Αλλά δεν ήργησε να αλλάξῃ γνώμην και να θέσῃ εις εφαρμογὴν την φορολογίαν αυτήν, όταν εξεράγη ἡ επανάστασις εις Μουρτιές (Κωδωνίας) και εδήλωσεν σαφώς δι' επιστολῆς του προς τους υπευθύνους εν τῇ νήσῳ ὅτι ἡ επιείκειά του και ἡ ευεργεσία του προς τους κατοίκους τῆς νήσου διέφθειρεν αυτούς και τους κατέστησε λαιμάργους και απαιτητικούς. Και ἦτο φυσικόν να στενοχωρηθοῦν οἱ κάτοικοι τῆς νήσου από την επαναφοράν τῆς φορολογίας... Αἱ φορολογίαι κατεπίεσαν τους κατοίκους τῆς νήσου και κατεβάρυναν αυτούς, διότι εδιπλασιάσθησαν αἱ φορολογίαι από τας προηγουμένας και ἤρχισαν να υποφέρουν. Ἐξοδα πολλά και τὰ εἰσοδήματα δια τας δαπάνας των δεν ἐπῆρκουν.

Ζέναπ Ἴσματ Ράσεντ, *Ἡ Κρήτη υπό την Αἰγυπτιακὴν ἐξουσίαν 1830-1840*, μτφρ. από τὰ αραβικά Δρος Ευγένιου Μιχαηλίδου, ἐπιμελητῆς ἐκδόσεως Στεργ. Γ. Σπανάκης, Ἡράκλειον Κρήτης 1978, σσ. 14, 22, 40, 41, 72, 73, 79, 81, 83, 84, 87

ΠΗΓΗ 2

Το κίνημα των Μουρτιών (1833)

Από την Αναφορά των Κρητῶν προς τῆς Μεγάλες Δυνάμεις

[Ἐν Μουρτιᾷ των Χανίων τῇ 20 Σεπτεμβρίου 1833]

«Παρατρέχομεν τὰ διάφορα ἀνυπόφορα βάρη, τὰ ὁποία ἐπέθεσε γενικῶς εις ὅλα τὰ εἶδη των προϊόντων μας· τὰ ἀμπέλια μας πληρῶνουν πεντηκονταπλάσια τώρα παρ' ὅ,τι ἐπλήρωναν πριν τῆς επαναστάσεως, τὸ ελαιόλαδον τετραπλάσια, και τούτο προς τὸ παρόν· διότι, ὡς μας βεβαιοῦν, ετοιμάζεται μονοπωλεῖον και δι' αὐτὸ καθῶς και εις ὅλα τὰ εἶδη ἐν γένει τῆς Κρήτης· και τὸ χεῖριστον, ἐνῶ εις τὴν ἀρχὴν μας ἔλεγεν να κάμνη ὅστις θέλει ελαιοτριβεῖα, τώρα μας ἐμποδίζει και αὐτὴν τὴν χρῆσιν των ελαιοτριβεῖων μας... Δεν φθάνουν δε ταῦτα μόνον, ἀλλὰ και τὸ χαράτσι (κεφαλιᾶτικον δόσιμον) από 4 και 8 γρόσια, τὰ ὁποία μας εἶχεν υποσχεθῆ εις τὴν ἀρχὴν, ἀφοῦ τὰ εδιπλασίασε και τὰ ετετραπλασίασε, τώρα μελετᾷ και να εικοσαπλασιάσῃ ἴσως, και ὁπότεν εἶπῃ τῆς προς τὴν Διοίκησιν να φυλάττῃ τας υποσχέσεις και τους νόμους τῆς, τὸν ἀποκρίνεται αὐτῇ, ὅτι ὁ Ἀντιβασιλεὺς (= Μεχμέτ Ἀλῆς) «νόμους κάμνει και νόμους χαλά».

.....
Και δεν φθάνει ἕως ἐδῶ τὸ πρᾶγμα ... Ἐσκόρπισε παντοῦ στρατιώτας του, οἵτινες βιάζονται τὴν τιμὴν μας, χωρίζουν ἀνδρόγυνα, κάμνουν παν ὅ,τι ἡ βαρβαρότης και ἡ ἀσιατικὴ ἀκολασία ὡς προς τούτο τους οδηγεί...».

Κ. Κριτοβουλίδου, *Ἀπομνημονεύματα του περὶ Ἀυτονομίας τῆς Ἑλλάδος πολέμου των Κρητῶν*, Ἀθήναι 1859, σσ. 577-589

Λαμβάνοντας υπόψη τὸ περιεχόμενον των παραθεμάτων και τῆς πληροφορίας του βιβλίου σας να σχολιάσετε τὴν ἀποψη «ὅτι ἡ Κρήτη με τὴν παραχώρησή

της στον αντιβασιλέα της Αιγύπτου Μωχάμετ Άλυ περνούσε σε μια νέα περίοδο 'εστιλβωμένης δουλείας'».

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. α) Να εκθέσετε τα μέτρα που πήρε ο αντιβασιλέας της Αιγύπτου, Μωχάμετ Άλυ, για την Κρήτη αμέσως μετά την παραχώρηση του νησιού στην Αίγυπτο (1830).
β) Να παρουσιάσετε και να αιτιολογήσετε την αντίδραση των Κρητών στα συγκεκριμένα μέτρα.
2. α) Ποια ήταν η έκβαση της κρητικής επανάστασης του Χαιρέτη - Βασιλογεώργη;
β) Πώς επηρέασε η επανάσταση αυτή την εξέλιξη του κρητικού ζητήματος;
3. Τι ήταν το «Χάττι Χουμαγιούν» και ποια η σχέση του με το Κρητικό Ζήτημα;

Ερωτήσεις αντικειμενικού τύπου

Συνδυασμός ερωτήσεων πολλαπλής επιλογής και σύντομης απάντησης

1. **A.** Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση.
Αφορμή για την έκρηξη του επαναστατικού κινήματος του Μαυρογένη (1858) αποτέλεσε:
α) η άρνηση των τουρκικών αρχών της Κρήτης να εφαρμόσουν στο νησί τις διατάξεις του Χάττι Χουμαγιούν (1856)
β) η παραχώρηση της Κρήτης από το Σουλτάνο στον αντιβασιλέα της Αιγύπτου
γ) οι κινήσεις της ευρωπαϊκής διπλωματίας για την ανακήρυξη της Κρήτης σε γαλλικό προτεκτοράτο
δ) η απαγόρευση στους Χριστιανούς κατοίκους του νησιού να ασκούν ελεύθερα τα θρησκευτικά τους καθήκοντα
- B.** Ποια ήταν η αντίδραση του Σουλτάνου στο κίνημα αυτό;
.....
.....
.....

Εργασία για το σχολείο

ΠΗΓΗ 1

[Η «ιδέα» της απελευθέρωσης των υπόδουλων Ελλήνων και η πολιτική της Ελλάδος κατά την κρίση του Ανατολικού ζητήματος των ετών 1839-1841]

Η επανάσταση του 1841

Η κρίση του Ανατολικού ζητήματος στα χρόνια 1839-1841 αναπτέρωνε τις ελληνικές ελπίδες παρέχοντας ευνοϊκές προοπτικές για την πραγματοποίηση των εθνικών πόθων... Σε αυτή ακριβώς την περίοδο το «γαλλικό» κόμμα ταυτίστηκε με την πολιτική που έβλεπε τον πόλεμο ως το καταλληλότερο μέσο για την προώθηση των απελευθερωτικών σχεδίων. Ο Κωλέττης, από το Παρίσι όπου βρισκόταν ήδη από το 1835, άρχισε να αλληλογραφεί και να καλλιεργεί διακριτικά τους πόθους και τις φιλοδοξίες στρατιωτικών ηγετών, που πίστευαν πως είχε την υποστήριξη της Γαλλίας για μια γενική εξέγερση των υπόδουλων Ελλήνων εναντίον της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Αλλά και η στάση του Όθωνος που μέσα στο 1840 επιδεικτικά σχεδόν προωθούσε τη σύσφιξη των δεσμών με τη Γαλλία, ενθουσίαζε τον ελληνικό λαό και ενοχλούσε φυσικά τις άλλες διπλωματικές αποστολές...

Ο Όθων βρέθηκε σε πολύ δύσκολη θέση στα τέλη του 1840 έχοντας να αντιμετωπίσει την άμεση πιθανότητα της ένοπλης εξέγερσης στο εσωτερικό, με σκοπό την επιβολή πολεμικής πολιτικής για την απελευθέρωση τουρκοκρατούμενων ελληνικών εδαφών, και από το εξωτερικό τον κίνδυνο Ευρωπαϊκής επεμβάσεως. Άλλωστε η Αγγλία τον κατηγορούσε ότι ενδίδοντας στις ελληνικές πατριωτικές επιδιώξεις είχε διαψεύσει τις ευρωπαϊκές προσδοκίες πως η ελληνική μοναρχία θα συνιστούσε παράγοντα μετριοπάθειας στον ευαίσθητο χώρο της Εγγύς Ανατολής... Ο βασιλιάς έπρεπε να καθυσχύσει τις Δυνάμεις και ιδίως την Αγγλία που είχε ενισχύσει την υπεροχή της σ' αυτή τη φάση του Ανατολικού ζητήματος... Η ελληνική κυβέρνηση κάτω από την πίεση πολλών παραγόντων βρέθηκε υποχρεωμένη να προωθήσει τις ενέργειές της για τη σύναψη της εμπορικής συμφωνίας με την Τουρκία και να αφήσει να ατονήσουν, πρόσκαιρα, ενέργειες που απέβλεπαν σε ικανοποιητική έκβαση του Κρητικού ζητήματος.

... Η επιτυχία των αγγλικών στρατευμάτων στη Συρία εναντίον του Μωχάμετ Άλυ ήταν μια από τις αυτές που αποδυνάμωσε την ελληνική φιλογαλλική πολιτική, με όλες τις φιλοπόλεμες προεκτάσεις της. Όμως το λαϊκό αίσθημα για την τύχη των σκλαβωμένων ακόμη ελληνικών περιοχών δεν μπορούσε πάντα να αναχαιτιστεί: η Κρητική επανάσταση του 1841 αποτελεί την πιο ισχυρή απόδειξη.

Ι.Ε.Ε., τόμος ΙΓ΄, σσ. 82-83

ΠΗΓΗ 2

Οι Κρητικοί έβλεπαν με κάποια κρυφή ελπίδα τα τεκταινόμενα (σημ.: κρίση του ανατολικού ζητήματος στα χρόνια 1839-1841 - γεγονότα του τουρκοαιγυπτιακού πολέμου). Πίστευαν δηλαδή ότι οι χριστιανικές δυνάμεις ίσως αντιλαμβάνονταν τελικά το δράμα τους και υλοποιούσαν το όνειρο της ένωσής τους με την Ελλάδα ή έστω αυτό της αυτόνομης διοίκησης... Για το λόγο αυτό η Επιτροπή Κρητών Αθήνα ζήτησε με υπόμνημά της από τον έχοντα φήμη φιλέλληνα Άγγλο Πάλμερστον να βοηθήσει για την ένωση του νησιού τους με την Ελλάδα (28/8/1839). Αυτός στην απάντησή του άφησε να εννοηθεί ότι μόνο την ίδρυση ηγεμονίας με ηγεμόνα εκλεγόμενο από τον σουλτάνο θα μπορούσε να σκεφτεί. Με ένα νέο υπόμνημα η Επιτροπή του εξηγούσε ότι σε μια τέτοια περίπτωση τίποτα δε θα άλλαζε στο νησί και του πρότεινε να περιοριστεί η σχέση τους με το σουλτάνο στην καταβολή και μόνο κάποιου φόρου υποτέλειας. Αλλά ούτε αυτό το δεχόταν η αγγλική πολιτική, γιατί το θεωρούσε ένα πρώτο βήμα προς την ένωση με την Ελλάδα και την Ελλάδα τη θεωρούσε ρωσόφιλη. Ο Όθωνας, πάλι, δεν τους ενέπνεε καμιά εμπιστοσύνη. Γι' αυτό και όταν έκανε κάποια προσπάθεια να αγοράσει την Κρήτη με 60 εκατομμύρια φράγκα, ο Πάλμερστον αρνήθηκε να μεσολαβήσει στην Πύλη. Για την Κρήτη είχε άλλα σχέδια... Για το λόγο αυτό και ένα νέο υπόμνημα της Επιτροπής Κρητών Αθήνας στις 18/7/1840 για καθεστώς αυτονομίας με ηγεμόνα εκλεγόμενο από το λαό έπεσε στο κενό.

Τότε φάνηκε καθαρά ότι αν οι Κρητικοί ήθελαν να αλλάξουν την τύχη τους, όφειλαν να πάρουν και πάλι τα όπλα.

Από το Δεκέμβριο του 1840 αλλά κυρίως από το Γενάρη του 1841 άρχισε να στήνεται το επαναστατικό σκηνικό. Στην πρώτη πράξη πρωταγωνίστηκαν οι Κρητικοί, που κατέβηκαν από την Ελλάδα με όσα όπλα και πολεμοφόδια μπόρεσαν να προμηθευτούν. Αρχηγός τους ήταν ο Αριστείδης Χαιρέτης. Με μια προκήρυξη στις 23 Φεβρουαρίου κάλεσαν το λαό σε επανάσταση και με μια άλλη εξηγούσαν στις Δυνάμεις ότι στόχος της κίνησής τους ήταν να διεκδικήσουν ειρηνικά την υλοποίηση των αιτημάτων τους που ήταν: ισότητα και σωστή δικαιοσύνη στο νησί. Και ότι οπλίστηκαν, γιατί δεν είχαν εμπιστοσύνη στο Μουσταφά, (Γενικό Διοικητή Κρήτης), ο οποίος σε ανάλογη περίπτωση το 1833 είχε γεμίσει αγχόνες την Κρήτη.

Γ. Γρυντάκη, Τα Χανιά στην επανάσταση του 1841, Ελλωτία, τ. 4, (Χανιά) 1995, σ. 68

Με αφετηρία τα παραθέματα και την αφήγηση του βιβλίου σας:

- α) Να συζητήσετε στην τάξη για τις συνθήκες που συνέβαλαν στην έκρηξη της επανάστασης του 1841.
- β) Να επισημάνετε και να αναλύσετε τους παράγοντες που συνετέλεσαν στην καταστολή της επανάστασης και την επαναφορά της Κρήτης στη σουλτανική εξουσία.